

Гринюк В. О.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗМАГАЛЬНОСТІ ЩОДО ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — КПК) на законодавчому рівні розширив коло суб'єктів доказування, наділивши такі- ми повноваженнями не тільки сторону обвинувачення, а й сторону захисту. Чітке визначення кола суб'єктів, які уповноважені отримувати докази в кримінальному провадженні, має суттєве значення, оскільки отримання доказів не уповноваженим суб'єктом має наслідком їх недопустимість.

Змагальність передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України (ч. 1 ст. 22 КПК України). Доказування у кримінальному провадженні відповідно до ч. 2 ст. 22 КПК України здійснюється сторонами кримінального провадження, які мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів та інших доказів. Таким чином, виходячи із засади змагальності, лише сторони кримінального провадження наділені повноваженнями щодо отримання доказів та їх використання для обґрунтування своїх процесуальних рішень.

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Одним із елементів процесу доказування є збирання (формування) доказів, що є складною комплексною діяльністю по виявленню, витребуванню, отриманню, закріпленню, збереженню у встановленому порядку доказів. Поряд з цим в ч. 1 ст. 223 КПК України, разом з терміном «збирання» вживається термін «отримання». Саме тому, як слушно зазначає М. А. Погорецький, для початкового етапу доказування більш прийнятним є застосування терміну «отримання», оскільки він точніше відбиває сутність першого етапу процесу доказування (Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія / М. А. Погорецький. — Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. — С. 506). Ми підтримуємо останню точку зору і вважаємо, що отримання доказу є активною процесуальною діяльністю суб'єктів доказування, яка складається з таких взаємозв'язаних елементів: пошук, виявлення та вилучення фактичних даних та їх джерел; перевірка, оцінка фактичних даних і їх джерел, їх процесуальне оформлення та надання їм уповноваженими суб'єктами статусу доказу у кримінальному провадженні.

Сторона захисту у кримінальному провадженні не наділена владними повноваженнями щодо отримання доказів, тому у досудовому розслідуванні неможлива рівність прав сторін у збиранні доказів. Всі інші учасники кримінального провадження, в тому числі і потерпілий, мають право, а не обов'язок отримувати докази. Отримання доказів, на нашу думку, захисником може бути його обов'язком, оскільки останній відповідно до ч. 1 ст. 47 КПК України зобов'язаний використовувати всі дозволені засоби захисту з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів підзахисного, та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають його кримінальну відповідальність.

Характерною особливістю отримання доказів у досудовому розслідуванні слідчим, прокурором є можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав, свобод людини і громадянина, а в окремих випадках засто-

сування заходів примусу. Зокрема, при проведенні огляду чи обшуку житла чи іншого володіння особи, можуть бути обмежені конституційні права, які передбачені в ст. 30–32 Конституції України. Натомість, сторона захисту такими владними повноваженнями не наділена, але має право ініціювати проведення слідчих (розшукових) дій шляхом подання слідчому, прокурору клопотань, які розглядаються в порядку ст. 220 КПК України.

Отримання доказів стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні має такі сутнісні ознаки: 1) наявність владних повноважень сторони обвинувачення на отримання доказів; 2) дії, які спрямовані на отримання доказів, носять активний діяльнісний характер; 3) на сторону обвинувачення покладено обов'язок збирання доказів у досудовому розслідуванні; 4) може супроводжуватись тимчасовим обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина; 5) в окремих випадках існує можливість застосування заходів примусу. В той же час діяльність сторони захисту, на відміну від сторони обвинувачення, щодо отримання доказів під час досудового розслідування такими рисами не наділена. Повноваження сторони обвинувачення щодо отримання доказів передба-

чені ч. 2 ст. 93 КПК України, які ще в теорії кримінального процесу називають способами збирання доказів (Грошевий Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі. Науково-практичний посібник / Ю. М. Грошевий, С. М. Стахівський. — К.: КНТ, Видавець Фурса С. Я., 2006. — С. 51). Однак, законодавцем способи отримання доказів визначені в загальному вигляді, що на практиці породжує ряд проблемних питань. Способи отримання доказів стороною захисту передбачені ч. 3 ст. 93 КПК України, які на перший погляд є ідентичними зі способами збирання доказів стороною обвинувачення. Порівняння зазначених способів свідчить про те, що сторона захисту наділена значно вужчими правами щодо отримання доказів на досудовому розслідуванні. Така відмінність способів отримання доказів пов'язана із дією у вітчизняному кримінальному процесі принципу публічності.

З огляду на все вищезазначене аналіз повноважень сторін обвинувачення та захисту щодо отримання доказів під час досудового розслідування ставлять під сумнів реальне існування в цій стадії процесу принципу змагальності. Розподіл процесуальних функцій та наявність судового контролю під час досудового розслідування ще не свідчить про рівність сторін під час отримання доказів на досудовій стадії процесу. Зазначене свідчить про необхідність внесення змін у чинне законодавство, які спрямовані на надання додаткових прав стороні захисту щодо отримання доказів під час досудового розслідування.